

تحلیلی بر فضاهای شهری حاشیه با رویکرد امنیت (SBD) در کاهش آسیب‌های اجتماعی (نواحی حاشیه شهر همدان)

هادی جلوداران*

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۲/۳

چکیده

هدف از این پژوهش، تحلیلی بر فضاهای شهری حاشیه با رویکرد امنیت (SBD) در کاهش آسیب‌های اجتماعی (نواحی حاشیه شهر همدان) است. رویکرد امنیت از طریق طراحی (SBD)، استفاده هوشمندانه از فضای انسان‌ساخت به منظور ارتقاء امنیت شهری در فرایند طراحی و برنامه‌ریزی محیط مصنوع است. در واقع می‌توان این رویکرد را به‌عنوان راهی برای تحقق شهری ایمن دانست که از اقدامات پیشگیرانه از طریق طراحی و برنامه‌ریزی شهری برای کاهش احتمال تجاوز و جرائم شهری بهره می‌گیرد. برای رویکرد امنیت از طریق طراحی پنج رکن و ویژگی قابل‌تصور است: تعیین قلمرو (قلمرو گرایی)، نظارت (اعم از رسمی و غیررسمی)، کنترل ورودی و خروجی، امنیت فیزیکی، مدیریت و نگهداری. اصول پنج‌گانه این رویکرد، حاصل پیوند بسیاری از دیدگاه‌ها و تئوری‌های جرم‌شناسی‌اند. این اصول بر اساس فرضیات زیر پایه‌گذاری شده‌اند. در پژوهش حاضر از روش ترکیبی استفاده شده است، به این ترتیب که از روش پیمایش در زمره روش‌های کمی و از روش بحث گروهی متمرکز در زمره روش‌های کیفی بهره گرفته شده است. نتایج نشان داد زمینه‌سازی برای ایجاد فعالیت‌های اقتصادی منطبق با شرایط و ویژگی‌های مهاجران از طریق آموزش‌های فنی - حرفه‌ای و بالا بردن مهارت نیروی کار با ضریب (۰/۶۱۰)، علاقه‌مندی و رضایت ساکنان از محیط پیرامون با ضریب (۰/۶۰۵) و وجود عرصه‌های همگانی جهت استفاده گروه‌های سنی و فرهنگی مختلف با ضریب (۰/۵۹۰) و قابل‌رویت بودن موانع و حصارها (فراهم نکردن فضای اختفاء مجرمان) با ضریب (۰/۵۶۰) از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار اصول قلمروهایی در کاهش آسیب‌های اجتماعی محله حاج شمسعلی همدان به‌دست آمده است.

واژگان کلیدی

فضای شهری، رویکرد امنیت، آسیب اجتماعی، حاشیه‌نشینی، همدان

مقدمه

فضاهای شهری به‌عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و پایدار و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی قشرهای اجتماعی پاسخ مناسب بدهند و پاسخگوی حداقل نیازها باشد (شریعتی، ۱۳۸۴: ۱۰). وجود محیطی امن برای زندگی در کنار سایر نیازهای اساسی فیزیولوژیکی انسان مانند غذا، سرپناه و بهداشت از ضروریات زندگی انسان هستند. ارضا نشدن نیاز به امنیت در فضاهای جمعی، نه‌تنها انسان را از رسیدن به نیازهای رده‌بالا تر همچون خودشکوفایی، زیباشناختی، دانستن و فهمیدن بازمی‌دارد؛ بلکه کاهش تعامل‌های اجتماعی و درنهایت خالی ماندن فضای عمومی را در پی دارد (اکبری و پاک بنیان، ۱۳۹۱: ۵۴). در این میان، محیط‌های نامطلوب شهری باعث به وجود آمدن مشکل برای امنیت و افزایش آسیب اجتماعی شهروندان می‌شوند. با افزایش آسیب اجتماعی مردم در تعامل‌های خود محتاطانه عمل می‌کنند و با هر اتفاقی، ترس و دلهره آنان بیشتر می‌شود. این امر موجب منفعل شدن مردم در زمینه تعامل و مشارکت در امور شهری می‌شود.

بنابراین، امنیت از مهم‌ترین نیازهای بشری و دارای مراتب و ابعاد قابل تأمینی است که هر یک برحسب نوع و موضوع و محتوای معرفت‌شناختی وابسته به آن می‌تواند ابعاد گوناگونی به خود بگیرد؛ درواقع سخن در این است که امنیت به‌واسطه ساخت و نوع رویکرد به حوزه اجتماع، انواع گوناگونی دارد، ولی درهرصورت با آرامش و آسایش افراد و نداشتن بیم و هراس از تهدیدهای موجود و احتمالی در جامعه ارتباط پیدا می‌کند. سطح امنیت در ابعاد مختلف آن پدیده‌ای خارج از مرزهای ملی یا جوامع نیست؛ بلکه، عمدتاً عوامل تولید امنیت را باید در دوره جوامع و در سازوکار نظام‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جست‌وجو کرد (کارگر و سرور، ۱۳۹۰: ۳). از آنجایی که فضاهای شهری بیشترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی دارند، می‌توانند نقش بسزایی در هویت بخشی و دادن احساس آرامش شهروندان داشته باشند. امنیت اجتماعی با فضا و ساخت‌وساز شهری ارتباط معناداری دارد (مدنی‌پور، ۱۳۷۹: ۹).

امنیت به‌عنوان اصلی‌ترین نیاز انسان‌ها پس از نیازهای اولیه مطرح‌شده و همواره موردتوجه برنامه‌ریزان شهری بوده است. امنیت از نیازها و انگیزه‌های اساسی انسان به شمار می‌رود؛ به‌طوری‌که با زوال آن آرامش خاطر انسان از بین می‌رود و تشویش، اضطراب و ناآرامی جای آن را می‌گیرد و مرتفع شدن بسیاری از نیازهای آدمی درگرو تأمین امنیت است به‌طوری‌که مازلو در سلسله‌مراتب نیازها، احساس امنیت را بلافاصله پس از ارضای نیازهای اولیه قرار می‌دهد (کاهن، ۱۳۸۴: ۱۳۳). به نظر می‌رسد که در جوامع امروزی اساسی‌ترین نیازی که انسان‌ها دارند، نیاز به امنیت است. مفهوم امنیت به مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بودن و رضایت و در مورد افراد به نبودن هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع و به مخاطره نیفتادن این حقوق و آزادی‌هاست (صدیق سروسستانی، ۱۳۷۵: ۱۱۵). امنیت در مفهوم عینی آن، اندازه‌گیری فقدان تهدید علیه ارزش‌ها و در مفهوم ذهنی به فقدان احساس ترس از اینکه چنین ارزش‌هایی موردحمله قرار خواهد گرفت اشاره دارد.

رویکرد امنیت از طریق طراحی (SBD)، استفاده هوشمندانه از فضای انسان‌ساخت به‌منظور ارتقاء امنیت شهری در فرایند طراحی و برنامه‌ریزی محیط مصنوع است؛ درواقع می‌توان این رویکرد را به‌عنوان راهی برای تحقق شهری ایمن دانست که از اقدامات پیشگیرانه از طریق طراحی و برنامه‌ریزی شهری برای کاهش احتمال تجاوز و جرائم شهری بهره می‌گیرد. از اهداف اصلی این رویکرد، افزایش امنیت شهری از طریق کاهش جرائم در محیط شهری است (Atlas, 2000).

تأکید این رویکرد بر نحوه طراحی و استفاده از فضا است و درواقع نقش محیط را در ایجاد و یا ممانعت از بروز ناامنی حائز اهمیت می‌داند. فرایند پیاده‌سازی رویکرد امنیت از طریق طراحی در سه سطح از سطوح ماکرو تا میکرو طبقه‌بندی می‌شود. این سطوح عبارت‌اند از: حفاظت از فضای پیرامون ساختمان‌ها، محیط داخل ساختمان‌ها و فضای داخلی واحدها. از سوی دیگر، پیاده‌سازی این رویکرد نیازمند همکاری نهادهای گوناگون اعم از: پلیس، طراحان و برنامه‌ریزان شهری و مسکن‌سازان و غیره است. همچنین عامل مهمی که سبب موفقیت این پروژه‌ها می‌گردد نقش مقبولیت عمومی و مشارکت مردمی در پیاده‌سازی آن‌ها است (Partnership, 2004).

رویکرد امنیت از طریق طراحی بر این اندیشه مبتنی است که رفتار انسانی در یک محیط شهری تحت تأثیر طراحی محیط قرار دارد. این رویکرد تأکید دارد که با بهینه‌سازی فرصت‌های نظارت، ارائه تعریف مشخص و واضح از قلمرو و ایجاد تصویری مثبت از محیط می‌توان مجرمان را از ارتکاب جرم دلسرد نمود. این رویکرد دارای مزایای زیادی است که در زیر به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌گردد (Cozens and Saville, 2005) کاهش جرائم شهری و کاهش پتانسیل جرم‌خیزی مناطق شهری؛ بهبود کیفیت

زندگی؛ افزایش رضایت شهروندی؛ تشویق طبقات اجتماعی به حضور در شهر؛ افزایش میزان همکاری محله‌ای و مشارکت؛ افزایش فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی است. آیا اصول پنج‌گانه رویکرد امنیت از طریق طراحی وزن اهمیت یکسانی در ارتقاء امنیت محیطی فضاهای شهری حاشیه در محدوده مطالعاتی دارند؟

سابقه تحقیق

در تحقیقی Monchuk and Armitage (۲۰۱۰) نشان می‌دهد که ساکنانی که در محدوده‌هایی که رویکرد امنیت از طریق طراحی در آن‌ها پیاده‌سازی شده است زندگی می‌کنند، نصف دیگران احساس ناامنی می‌کنند و ۲/۵ برابر کمتر از جرائم وسایل نقلیه رنج می‌برند. همچنین محدوده‌های توسعه‌یافته مطابق اصول این رویکرد سبب کاهش ۲۵ درصدی فرصت‌های مجرمانه می‌گردد. در تحقیقی با عنوان ارائه مدل تحلیلی برای ارتقاء امنیت شهری از طریق رویکرد امنیت طراحی SBD (مطالعه موردی: منطقه ۱۷ شهرداری تهران) انجام دادند. نتایج حاصل از پژوهش نشان‌دهنده تفاوت میزان امنیت شهری در میان پهنه‌های چهارگانه محدوده مطالعاتی است. به نحوی که پهنه ۴ امن‌ترین پهنه در محدوده محسوب می‌شود. همچنین از میان اصول و معیارهای موردبررسی، اصل "امنیت فیزیکی" و معیار "دشوار سازی آماج جرم" با وزن‌های ۰/۲۹ و ۰/۶۸ بیشترین نقش را در ارتقاء امنیت شهری در محدوده مطالعاتی بر عهده داشته‌اند (ذبیحی و همکاران، ۱۳۹۲). در مقاله‌ای با عنوان فضا، جامعه و امنیت اجتماعی در حاشیه جنوبی کلان‌شهر تهران (شهرستان اسلامشهر) انجام شد، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که امنیت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی تابعی از مؤلفه‌های فضا - جامعه و ساختارهای اقتصادی-اجتماعی و مدیریتی است و ارتقاء سطح آن منوط به پیگیری و پیاده‌سازی مجموعه یکپارچه‌ای از راهبردهای کلان، میانه و خرد است که پیاده‌سازی رویکرد امنیت و پلیس جامعه‌محور و حذف تدریجی رسم حاشیه‌نشینی و تلاش در برقراری توازن‌های ملی - منطقه‌ای و تقلیل عوامل اثرگذار در چرخه جدایی‌گزینی اکولوژیکی از مهم‌ترین آن‌ها به شمار می‌رود (کارگر، ۱۳۸۹).

رویکرد امنیت از طریق طراحی

رویکرد امنیت از طریق طراحی (SBD)، استفاده هوشمندانه از فضای انسان‌ساخت به منظور ارتقاء امنیت شهری در فرایند طراحی و برنامه‌ریزی محیط مصنوع است؛ در واقع می‌توان این رویکرد را به‌عنوان راهی برای تحقق شهری ایمن دانست که از اقدامات پیشگیرانه از طریق طراحی و برنامه‌ریزی شهری برای کاهش احتمال تجاوز و جرائم شهری بهره می‌گیرد. از اهداف اصلی این رویکرد، افزایش امنیت شهری از طریق کاهش جرائم در محیط شهری است (Atlas, 2000).

تحقیقات نشان می‌دهد که ساکنانی که در محدوده‌هایی که رویکرد امنیت از طریق طراحی در آن‌ها پیاده‌سازی شده است زندگی می‌کنند، نصف دیگران احساس ناامنی می‌کنند و ۲/۵ برابر کمتر از جرائم وسایل نقلیه رنج می‌برند. همچنین محدوده‌های توسعه‌یافته مطابق اصول این رویکرد سبب کاهش ۲۵ درصدی فرصت‌های مجرمانه می‌گردد (Monchuk & Armitage, 2010).

تأکید این رویکرد بر نحوه طراحی و استفاده از فضا است و در واقع نقش محیط را در ایجاد و یا ممانعت از بروز ناامنی حائز اهمیت می‌داند. فرایند پیاده‌سازی رویکرد امنیت از طریق طراحی در سه سطح از سطوح ماکرو تا میکرو طبقه‌بندی می‌شود. این سطوح عبارت‌اند از: حفاظت از فضای پیرامون ساختمان‌ها، محیط داخل ساختمان‌ها و فضای داخلی واحدها. از سوی دیگر، پیاده‌سازی این رویکرد نیازمند همکاری نهادهای گوناگون اعم از: پلیس، طراحان و برنامه‌ریزان شهری و مسکن‌سازان و غیره است. همچنین عامل مهمی که سبب موفقیت این پروژه‌ها می‌گردد نقش مقبولیت عمومی و مشارکت مردمی در پیاده‌سازی آن‌ها است (Partnership, 2004).

رویکرد امنیت از طریق طراحی بر این اندیشه مبتنی است که رفتار انسانی در یک محیط شهری تحت تأثیر طراحی محیط قرار دارد. این رویکرد تأکید دارد که با بهینه‌سازی فرصت‌های نظارت، ارائه تعریف مشخص و واضح از قلمرو و ایجاد تصویری مثبت از محیط می‌توان مجرمان را از ارتکاب جرم دلسرد نمود. این رویکرد دارای مزایای زیادی است که در زیر به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌گردد (Cozens & Saville, 2005: 328-356)

- کاهش جرائم شهری و کاهش پتانسیل جرم‌خیزی مناطق شهری؛
- بهبود کیفیت زندگی؛
- افزایش رضایت شهروندی؛
- تشویق طبقات اجتماعی به حضور در شهر؛

- افزایش میزان همکاری محله‌ای و مشارکت؛
- افزایش فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی.

اصول رویکرد امنیت از طریق طراحی

- برای رویکرد امنیت از طریق طراحی پنج رکن و ویژگی قابل‌تصور است: تعیین قلمرو (قلمرو گرایی)، نظارت (اعم از رسمی و غیررسمی)، کنترل ورودی و خروجی، امنیت فیزیکی، مدیریت و نگهداری. اصول پنج‌گانه این رویکرد، حاصل پیوند بسیاری از دیدگاه‌ها و تئوری‌های جرم‌شناسی‌اند. این اصول بر اساس فرضیات زیر پایه‌گذاری شده‌اند (Monchuk & Armitage, 2010).
- جرم و جنایت دو مقوله اجتناب‌ناپذیرند؛ ولی می‌توان از طریق برنامه‌ریزی و طراحی محیطی، جرائم را به میزان قابل‌توجهی کاهش داد و شرایط را برای ایجاد پایداری محیطی فراهم نمود
- اشخاص در واکنش به فرصت، تخطی می‌کنند. میزان و نوع رفتارهای مجرمانه افراد در گرو فرصت‌های مجرمانه‌ای است که در دسترس آنان قرار می‌گیرد.
- یکی از مؤثرترین عوامل در فرآیند تصمیم‌گیری مجرمان، ناشی از تأثیر محیط بر روی آنان است؛ به همین دلیل می‌توان به ایمن‌سازی محیطی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین راهکارهای کاهش جرائم شهری اشاره کرد.
- اصول رویکرد امنیت از طریق طراحی به‌طور گسترده‌ای از دو تئوری "فضاهای قابل دفاع" و "پنجره‌های شکسته" تأثیر پذیرفته‌اند. این تئوری‌ها می‌پندارند که وقوع جرائم به نحوی به‌عنوان یک واکنش در برابر وجود فرصت‌های مجرمانه در محیط است؛ به همین دلیل با از بین بردن فرصت‌ها می‌توان وقوع جرائم را به میزان زیادی کاهش داد. در زیر اصول پنج‌گانه این رویکرد به‌اختصار شرح داده شده‌اند:

امنیت کالبدی: هدف از امنیت کالبدی، دشوار سازی آماج‌های جرم است تا بدین‌وسیله کار مجرمین به هنگام ارتکاب جرم مشکل‌تر شود. امنیت کالبدی بر این فرض استوار است که می‌توان از طریق کاهش درجه آسیب‌پذیری فضاهایی که فرصت ارتکاب جرم را فراهم می‌آورند از وقوع جرم جلوگیری کرد. ایجاد امنیت کالبدی بدین معنا است که فضاها و اشیایی که معمولاً مورد تخریب یا سرقت واقع می‌شوند به نحوی طراحی شوند که در برابر جرم مقاوم بوده و از تخریب یا سرقت مصون بمانند.

نظارت: محدوده‌های SBD به‌گونه‌ای طراحی می‌شوند که بیشترین نظارت طبیعی و غیررسمی را بدون برهم زدن حریم خصوصی افراد مهیا سازند. انواع نظارت در این محدوده‌ها شامل: نظارت طبیعی و غیررسمی که توسط افراد و ساکنان انجام می‌گیرد، نظارت رسمی و سازمان‌یافته که توسط پلیس یا نگهبانان صورت می‌پذیرد و نظارت مکانیکی که شامل بهبود روشنایی و نصب دوربین‌های مداربسته (CCTV) است می‌شود.

ورودی/خروجی: به‌منظور اجتناب از ورود غیرضروری به املاک خصوصی توسط غیر ساکنین و مجرمین، محدوده‌های SBD به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که تعداد نقاط ورودی/خروجی کمتر و با نظارت بیشتری را شامل شوند. کنترل دسترسی یا ورودی‌ها شامل راهبردهای غیررسمی یا طبیعی، رسمی یا سازمان‌یافته و مکانیکی است.

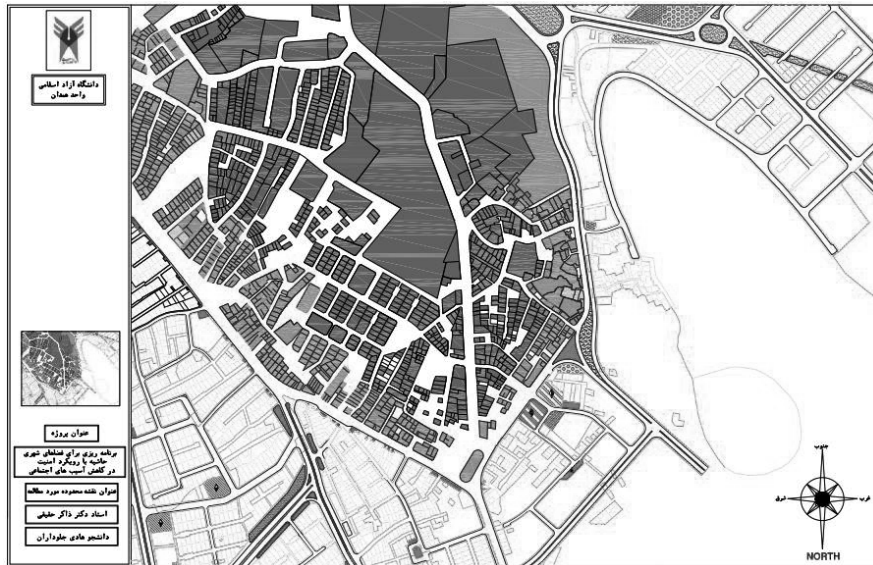
قلمروپایی: مفهومی است در جهت افزایش احساس مالکیت و در نتیجه حساس شدن ساکنان نسبت به حضور بیگانگان. بر اساس این مفهوم، اگر نقش، هدف و مالکیت یک فضا به‌طور واضح و مشخص تعیین شده باشد، بایدونبایدهای حضور افراد در محدوده موردنظر به‌روشنی مشخص می‌گردد. قلمروپایی متأثر از نظریه فضاهای قابل دفاع اسکار نیومن بوده و بر پایه ایجاد تمایز روشن میان فضاهای عمومی، نیمه عمومی و خصوصی استوار است.

مدیریت و نگهداری: به معنای ایجاد تصویری مثبت و حفظ و نگهداری مداوم محیط ساخته شده است. در راستای تضمین عملکرد مؤثر محیط، مدیریت و نگهداری از طریق ارتقاء و بهبود تصویر مثبت از محیط و حفظ و نگهداری مرتب و روزانه آن سبب افزایش ایمنی محیط می‌گردد.

محدوده مورد مطالعه

منطقه حصار حاج شمسعلی از مناطق حاشیه شهر همدان به‌حساب می‌آید. قبرستان قدیمی روستای حصار حاج شمسعلی در سمت شرقی روستا و در دل تپه واقع شده است. کوه تاریخی خورزینه در ۱۰ کیلومتری شمال حصار حاج شمسعلی واقع شده است. این کوه و

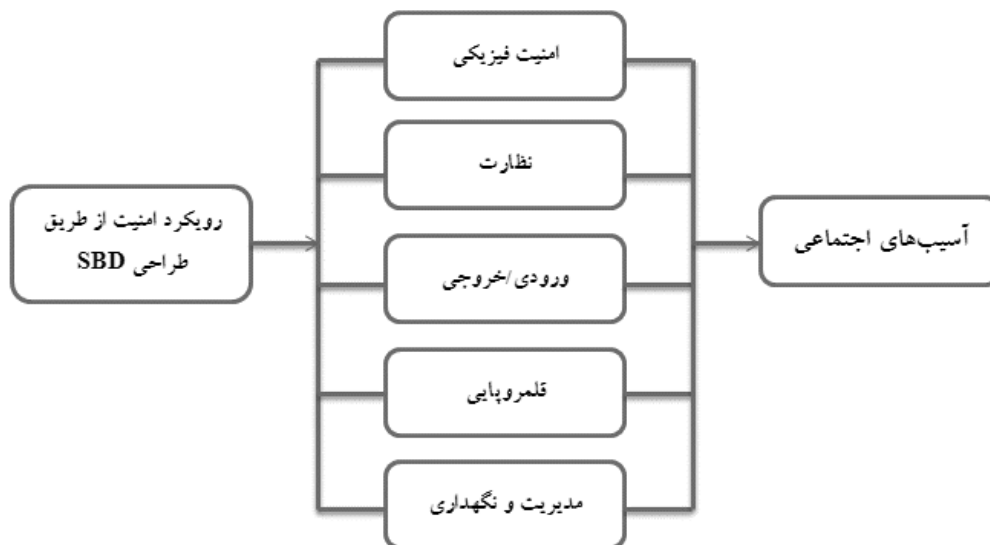
آثار آن را به دوره هخامنشیان نسبت داده‌اند. از جمله مکان‌های تاریخی این کوه غارهای آن می‌باشد که همگی با دست انسان کنده شده‌اند این کوه حدود ۵ غار دارد که اکثر آن‌ها در حال تخریب هستند. نقشه زیر موقعیت محدوده را نشان می‌دهد.

تصویر ۱- نقشه محدوده مورد مطالعه

روش تحقیق

در پژوهش حاضر از روش ترکیبی استفاده شده است، به این ترتیب که از روش پیمایش^۱ در زمره روش‌های کمی و از روش بحث گروهی متمرکز^۲ در زمره روش‌های کیفی بهره گرفته شده است. در روش پیمایش، برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده می‌شود، بر اساس این فرمول حجم نمونه‌ای که از جامعه آماری تحقیق به دست آمد، با توجه به جامعه آماری تعداد ۱۰۰ پرسشنامه که ۴۰ عدد توسط متخصصین شهری و کلانتری محل در ارتباط با آسیب‌های اجتماعی و ۶۰ عدد توسط مصاحبه از ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان با توجه به مقتضی‌ایات تحقیق، میزان خطای قابل قبول در این پژوهش ۰/۰۷ در نظر گرفته شد و در سطح اطمینان ۹۰٪ مورد بررسی قرار گرفت. در شکل ۱ مدل مفهومی ارائه شده است.

تصویر ۲- مدل مفهومی تحقیق

1 Survey
2 Focus group discussion

جدول ۱- معیارها و زیرمعیارهای اصول پنج‌گانه رویکرد امنیت

اصول پنج‌گانه رویکرد امنیت	معیارها	زیرمعیارها
امنیت فیزیکی	طراحی مناسب ساختمان‌ها	حداقل لبه‌ها برای ورود به قلمرو عمومی
		ایجاد فضاهای قابل دفاع
	تجدید ساخت یا حذف فضاهای آسیب‌پذیر	کاهش زوایای پنهان در طراحی
		حذف ساختمان‌ها و فضاهای عمومی متروکه و بلااستفاده حذف فضاهای غیرضروری و مبهم در ساخت‌وسازهای جدید
اختلاط مناسب کاربری‌ها	وجود کاربری‌های شبانه‌روزی در بافت	بهبود سرانه کاربری‌های شهری در محله از طریق افزایش دادن سرانه‌های مسکونی، فرهنگی، آموزشی، تجاری در محله با حمایت دولت و مشارکت مردم
		احداث کاربری‌های آموزشی - بهداشتی
	نظارت مطلوب بر فضاها	احداث مسجد و کتابخانه در محله، به‌منظور بالا بردن سطح فرهنگی و تقویت ارزش‌های معنوی جهت استفاده مشروع از خدمات و امکانات
		اشراف دائمی ساختمان‌ها و کاربران بر مکان‌های آسیب‌پذیر
نظارت	نظارت مطلوب بر فضاها	وجود جداره‌ها و نماهای فعال در ساختمان‌ها
		قرارگیری بازشوها (درها و پنجره‌ها) به سمت خیابان
	جانمایی سطل‌های زباله در چند نقطه از معبر اصلی محله برای تشویق ساکنان به حفظ محیط‌زیست	
نورپردازی مناسب فضاهای حاشیه‌نشین	نورپردازی مناسب فضاهای حاشیه‌نشین	روشنایی کافی مکان‌های حاشیه
		نورپردازی بر اساس حساسیت نیاز استفاده‌کنندگان
	سهولت دسترسی و حرکت برای همه افراد جامعه	
ورودی/خروجی	چارچوب حرکتی مناسب	ترکیب ایمن مسیرهای تردد (عابر پیاده، دوچرخه، اتومبیل)
		سرزندگی و پویایی مسیرهای تردد
	دشواری/خروجی	دشواری/خروجی
طراحی کوچه‌های بن‌بست کوتاه و مستقیم		
جاذب جمعیت بودن فضاها	دشواری/خروجی	نظارت ساکنان بر ورودی و خروجی‌های منازل
		وجود عرصه‌های همگانی جهت استفاده گروه‌های سنی و فرهنگی مختلف
	جاذب جمعیت بودن فضاها	وجود پاتوق‌ها و مراکز تفریحی - ورزشی ویژه جوانان
		زمینه‌سازی برای ایجاد فعالیت‌های اقتصادی منطبق با شرایط و ویژگی‌های مهاجران از طریق آموزش‌های فنی - حرفه‌ای و بالا بردن مهارت نیروی کار
قلمروپایی	تفکیک روشن فضاهای عمومی، نیمه عمومی و خصوصی	به‌کارگیری مناسب موانع کالبدی (درها، حصارها، دیوارها)
		قابل‌رؤیت بودن موانع و حصارها (فراهم نکردن فضای اختفاء مجرمان)
	ایجاد حس هویت و تعلق خاطر در ساکنان	مشارکت ساکنان در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری
		علاقه‌مندی و رضایت ساکنان از محیط پیرامون

اصول پنج‌گانه رویکرد امنیت	معیارها	زیرمعیارها
مدیریت و نگهداری	مکان‌یابی بهینه کاربری‌ها	برنامه‌ریزی دقیق کاربری‌های فرا منطقه‌ای
		ایجاد یک بازارچه کوچک محلی که همه مراکز تجاری پراکنده در سطح محله در آن جمع شود
		طراحی مراکز بالقوه تجمع
رسیدگی و نظارت مستمر بر فضاها		جاگذاری مناسب مبلمان شهری و تجهیزات عمومی
		انگیزه‌های تجارت و سرمایه‌گذاری در منطقه
		کیفیت خوب عرصه‌های عمومی

(مأخذ: شکوئی، ۱۳۷۲؛ زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹؛ ممتاز، ۱۳۸۸؛ جواهری پور، ۱۳۸۸؛ هیراسکار، ۱۳۸۶؛ شکوئی، ۱۳۸۵؛ ایران‌دوست، ۱۳۸۹؛ پیران، ۱۳۷۳؛ ایران‌دوست و صرافی، ۱۳۸۶؛ (Monchuk & Armitage, 2010)، (Partnership, 2004)، (Cozens & Saville, 2005)، (Atlas, 2000)، لیون و همکاران، ۲۰۰۷، هیبتات، ۲۰۰۷)

تحلیل داده‌ها

جدول ۲- توزیع فراوانی جنسیت

پاسخ دهندگان	گزینه‌ها	تعداد	درصد	درصد جمع‌ی
افراد متخصص شهرسازی و کلانتری محله	مرد	۲۹	۷۲/۵	۷۲/۵
	زن	۱۱	۲۷/۵	۱۰۰/۰
	جمع کل	۴۰	۱۰۰/۰	
افراد بومی محله حاج شمعلی	مرد	۳۹	۶۵	۶۵
	زن	۲۱	۳۵	۱۰۰/۰
	جمع کل	۶۰	۱۰۰/۰	

جدول ۳- پاسخگویان توزیع فراوانی سن پاسخگویان

پاسخ دهندگان	گزینه‌ها	تعداد	درصد	درصد جمع‌ی
افراد متخصص شهرسازی و کلانتری محله	۲۰-۳۰	-	-	-
	۳۰-۴۰	۲۴	۶۰	۶۰
	۴۰-۵۰	۱۰	۲۵	۸۵
	۵۰ و بالاتر	۶	۱۵	۱۰۰/۰
افراد بومی محله حاج شمعلی	جمع کل	۴۰	۱۰۰/۰	
	۲۰-۳۰	۱۲	۲۰	۲۰
	۳۰-۴۰	۲۷	۴۵	۶۵
	۴۰-۵۰	۱۴	۲۳/۳	۸۸/۳
	۵۰ و بالاتر	۷	۱۱/۶	۱۰۰/۰
جمع کل	۶۰	۱۰۰/۰		

جدول ۵- توزیع فراوانی نوع مالکیت پاسخگویان

گزینه‌ها	تعداد	درصد	درصد جمع‌ی
کمتر از ۱۰ سال	۸	۱۳/۳	۱۳/۳
۱۰ تا ۲۰ سال	۳۹	۶۵	۷۸/۳
متولد محل	۱۳	۲۱/۶	۱۰۰/۰
جمع کل	۶۰	۱۰۰/۰	

جدول ۴- توزیع فراوانی سال‌های سکونت پاسخگویان

گزینه‌ها	تعداد	درصد	درصد جمع‌ی
متزل شخصی	۳۹	۶۵	۶۵
رهن و اجاره	۲۱	۳۵	۱۰۰/۰
جمع کل	۶۰	۱۰۰/۰	

تحلیل استنباطی داده‌ها

آزمون اصول امنیت فیزیکی و آسیب‌های اجتماعی: جدول ۶ به بررسی رابطه بین اصول امنیت فیزیکی و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان پرداخته است. با توجه به اینکه سطح معناداری این دو متغیر برابر با ۰/۰۰ (کمتر از ۰/۰۵) است، می‌توان گفت رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد.

جدول ۶- همبستگی بین اصول امنیت فیزیکی و آسیب‌های اجتماعی پاسخگویان ساکن محله حاج شمسعلی

آسیب اجتماعی		
امنیت فیزیکی	همبستگی	0.758
	Sig. (2-tailed) معناداری	0.001
	تعداد	100

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

جدول ۷- رابطه بین معیارهای اصول امنیت فیزیکی و آسیب‌های اجتماعی

آسیب‌های اجتماعی		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
0.013	0.305*	حداقل لبه‌ها برای ورود به قلمرو عمومی
0.015	0.266*	ایجاد فضاهای قابل دفاع
0/5	-0.422	کاهش زوایای پنهان در طراحی
0.001	0.288**	حذف ساختمان‌ها و فضاهای عمومی متروکه و بلااستفاده
0.001	0.523**	حذف فضاهای غیرضروری و مبهم در ساخت‌وسازهای جدید
0.001	0.470**	رعایت استانداردها در ساخت‌وساز
0.001	0.258**	وجود کاربری‌های شبانه‌روزی در بافت
0.0001	0.425**	بهبود سرانه کاربری‌های شهری در محله از طریق افزایش دادن سرانه‌های مسکونی، فرهنگی، آموزشی، تجاری در محله با حمایت دولت و مشارکت مردم
0.0001	0.323**	احداث فضاهای آموزشی - بهداشتی
0.0001	0.305**	احداث مسجد و کتابخانه در محله، به‌منظور بالا بردن سطح فرهنگی و تقویت ارزش‌های معنوی جهت استفاده مشروع از خدمات و امکانات
0.1	0.247**	وجود کاربری‌های شبانه‌روزی در بافت

جدول ۷ نشان می‌دهد حذف فضاهای غیرضروری و مبهم در ساخت‌وسازهای جدید با ضریب (۰/۵۲۳)، رعایت استانداردها در ساخت‌وساز با ضریب (۰/۴۷۰) و بهبود سرانه کاربری‌های شهری در محله از طریق افزایش دادن سرانه‌های مسکونی، فرهنگی، آموزشی، تجاری در محله با حمایت دولت و مشارکت مردم با ضریب (۰/۴۲۵) از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار امنیت فیزیکی در کاهش آسیب‌های اجتماعی محله حاج شمسعلی همدان به‌دست آمده است.

آزمون بین اصول نظارت و آسیب‌های اجتماعی: بین اصول نظارت و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۸- همبستگی بین اصول نظارت و آسیب‌های اجتماعی پاسخگویان ساکن محله حاج شمسعلی

آسیب اجتماعی		
اصول نظارت	همبستگی	0.402**
	Sig. (2-tailed) معناداری	0.001
	تعداد	100

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

جدول ۹- رابطه بین معیارهای اصول نظارت و آسیب‌های اجتماعی

آسیب‌های اجتماعی		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
0.2	0.105	اشراف دائمی ساختمان‌ها و کاربران بر مکان‌های آسیب‌پذیر
0.050	0.166*	وجود جداره‌ها و نماهای فعال در ساختمان‌ها
0.25	0.322-	قرارگیری بازشوها (درها و پنجره‌ها) به سمت خیابان
0.001	0.208**	مشکلات زیست‌محیطی در زمینه دفع مناسب زباله و فاضلاب
0.001	0.443**	جانمایی سطل‌های زباله در چند نقطه از معبر اصلی محله برای تشویق ساکنان به حفظ محیط‌زیست
0.001	0.440**	روشنایی کافی مکان‌های حاشیه
0.001	0.358**	نورپردازی بر اساس حساسیت نیاز استفاده‌کنندگان

آزمون بین اصول ورودی/خروجی و آسیب‌های اجتماعی: بین اصول ورودی/خروجی و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۰- همبستگی بین اصول نظارت و آسیب‌های اجتماعی پاسخگویان ساکن محله حاج شمسعلی

آسیب اجتماعی	
همبستگی	0.525**
معناداری (Sig. (2-tailed))	0.001
تعداد	100

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

جدول ۱۱- رابطه بین معیارهای اصول ورودی/خروجی و آسیب‌های اجتماعی

آسیب‌های اجتماعی		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
0.001	0.498**	سهولت دسترسی و حرکت برای همه افراد جامعه
0.001	0.478**	ترکیب ایمن مسیرهای تردد (عابر پیاده، دوچرخه، اتومبیل)
0.001	0.520**	سرزندگی و پویایی مسیرهای تردد
0.020	0.241	به‌کارگیری درها و پنجره‌های استاندارد
0.200	0.115	طراحی کوچه‌های بن‌بست کوتاه و مستقیم
0.500	0.105	نظارت ساکنان بر ورودی و خروجی‌های منازل

آزمون بین اصول قلمروپایی و آسیب‌های اجتماعی: بین اصول قلمروپایی و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۲- همبستگی بین اصول نظارت و آسیب‌های اجتماعی پاسخگویان ساکن محله حاج شمسعلی

آسیب اجتماعی	
همبستگی	0.602**
معناداری (Sig. (2-tailed))	0.001
تعداد	100

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

جدول ۱۳- رابطه بین معیارهای اصول قلمروپایی و آسیب‌های اجتماعی

آسیب‌های اجتماعی		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
0.000	0.590**	وجود عرصه‌های همگانی جهت استفاده گروه‌های سنی و فرهنگی مختلف
0.000	0.552**	وجود پاتوق‌ها و مراکز تفریحی - ورزشی ویژه جوانان
0.000	0.610**	زمینه‌سازی برای ایجاد فعالیت‌های اقتصادی منطبق با شرایط و ویژگی‌های مهاجران از طریق آموزش‌های فنی - حرفه‌ای و بالا بردن مهارت نیروی کار
0.02	0.211	به‌کارگیری مناسب موانع کالبدی (درها، حصارها، دیوارها)
.001	0.560**	قابل‌رؤیت بودن موانع و حصارها (فراهم نکردن فضای اختفاء مجرمان)
.010	0.425**	مشارکت ساکنان در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری
.000	0.605**	علاقه‌مندی و رضایت ساکنان از محیط پیرامون

آزمون بین اصول مدیریت و نگهداری و آسیب‌های اجتماعی: بین اصول مدیریت و نگهداری و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۴- همبستگی بین اصول مدیریت و نگهداری و آسیب‌های اجتماعی پاسخگویان ساکن محله حاج شمسعلی

آسیب اجتماعی	
همبستگی	0.588**
اصول مدیریت و نگهداری Sig. (2-tailed)	0.001
تعداد	100

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

جدول ۱۵- رابطه بین معیارهای اصول مدیریت و نگهداری و آسیب‌های اجتماعی

آسیب‌های اجتماعی		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
0.000	0.488**	برنامه‌ریزی دقیق کاربری‌های فرا منطقه‌ای
0.000	0.590**	ایجاد یک بازارچه کوچک محلی که همه مراکز تجاری پراکنده در سطح محله در آن جمع شود
0.000	0.490**	طراحی مراکز بالقوه تجمع
0.000	0.45	جاگذاری مناسب مبلمان شهری و تجهیزات عمومی
0.1	0.111	انگیزه‌های تجارت و سرمایه‌گذاری در منطقه
0.000	0.425**	کیفیت خوب عرصه‌های عمومی

نتیجه‌گیری

امروزه توجه به مفهوم امنیت شهروندان و روش‌های ارتقاء آن، به‌عنوان یکی از اولویت‌های اساسی طراحان و برنامه‌ریزان شهری تبدیل شده است. توجه به امنیت شهری به‌عنوان بستر اساسی برای ایجاد ارتباطات اجتماعی و ارائه خدمات عمومی و در نتیجه ایجاد شهری پایدار و سالم، مورد اتفاق نظر عمومی نظریه‌پردازان شهری است. بی‌تردید نمی‌توان بدون توجه به این عامل شرایط توسعه مطلوب و پایدار شهری را فراهم ساخت. لکن در کشور ما اصولاً توجه به مقوله امنیتی از بعد غیرنظامی آن پدیده‌ای جدید محسوب می‌شود و قاعدتاً کمبود تحقیقات و مطالعات در این زمینه امری بدیهی است. با این وجود آمارهای افکار سنجی‌های مختلف و تحقیقات پراکنده‌ای که در این ارتباط در برخی شهرهای کشور از جمله همدان انجام شده است، احساس ناامنی شهروندان از جرائم و موقعیت‌های

مختلف را نشان می‌دهد و به نظر می‌رسد ریشه برخی از آن‌ها را باید در عدم توجه برنامه‌ریزان و مدیران شهری در تدوین و اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های شهری بهینه جستجو کرد که نیازمند ارائه راهکارهای مناسب در بهبود امنیت شهری است.

همبستگی بین اصول امنیت فیزیکی و آسیب‌های اجتماعی را معنی‌دار است. با توجه به اینکه سطح معناداری این دو متغیر برابر با ۰/۰۰ (کمتر از ۰/۰۵) است، می‌توان گفت رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با ۰/۷۵۸ است که نشان‌دهنده همبستگی بالا و مستقیم بین دو متغیر است. حذف فضاهای غیرضروری و مبهم در ساخت‌وسازهای جدید با ضریب (۰/۵۲۳)، رعایت استانداردها در ساخت‌وساز با ضریب (۰/۴۷۰) و بهبود سرانه کاربری‌های شهری در محله از طریق افزایش دادن سرانه‌های مسکونی، فرهنگی، آموزشی، تجاری در محله با حمایت دولت و مشارکت مردم با ضریب (۰/۴۲۵) از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار امنیت فیزیکی در کاهش آسیب‌های اجتماعی محله حاج شمسعلی همدان به‌دست‌آمده است. بین اصول نظارت و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان پرداخته است رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با ۰/۴۰۲ است که نشان‌دهنده همبستگی متوسط و مستقیم بین این دو متغیر است. جانمایی سطل‌های زباله در چند نقطه از معیر اصلی محله برای تشویق ساکنان به حفظ محیط‌زیست با ضریب (۰/۴۴۳)، روشنایی کافی مکان‌های حاشیه با ضریب (۰/۴۴۰) و نورپردازی بر اساس حساسیت نیاز استفاده‌کنندگان با ضریب (۰/۳۵۸) از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار نظارت در کاهش آسیب‌های اجتماعی محله حاج شمسعلی همدان به‌دست‌آمده است. همچنین زیرمعیارهای قرارگیری بازشوها (درها و پنجره‌ها) به سمت خیابان و اشراف دائمی ساختمان‌ها و کاربران بر مکان‌های آسیب‌پذیر تأثیری از نظر پاسخ‌دهندگان بر کاهش آسیب‌های اجتماعی نداشت که می‌توان به بافت محله، شرایط موجود، وضعیت اقتصادی مرتبط دانست. بین اصول ورودی/خروجی و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان پرداخته است رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با ۰/۵۲۵ است. سرزندگی و پویایی مسیرهای تردد با ضریب (۰/۵۲۰)، سهولت دسترسی و حرکت برای همه افراد جامعه با ضریب (۰/۴۹۸) و ترکیب ایمن مسیرهای تردد (عابر پیاده، دوچرخه، اتومبیل) با ضریب (۰/۴۷۸) از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار اصول ورودی/خروجی در کاهش آسیب‌های اجتماعی محله حاج شمسعلی همدان به‌دست‌آمده است. همچنین طراحی کوچه‌های بن‌بست کوتاه و مستقیم و نظارت ساکنان بر ورودی و خروجی‌های منازل تأثیری از نظر پاسخ‌دهندگان بر کاهش آسیب‌های اجتماعی نداشت که می‌توان به بافت محله، شرایط موجود، وضعیت اقتصادی مرتبط دانست. بین اصول قلمروپایی و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان پرداخته است رابطه معناداری وجود دارد میزان همبستگی این دو متغیر برابر با ۰/۶۰۲ است. زمینه‌سازی برای ایجاد فعالیت‌های اقتصادی منطبق با شرایط و ویژگی‌های مهاجران از طریق آموزش‌های فنی - حرفه‌ای و بالا بردن مهارت نیروی کار با ضریب (۰/۶۱۰)، علاقه‌مندی و رضایت ساکنان از محیط پیرامون با ضریب (۰/۶۰۵) و وجود عرصه‌های همگانی جهت استفاده گروه‌های سنی و فرهنگی مختلف با ضریب (۰/۵۹۰) و قابل‌رؤیت بودن موانع و حصارها (فراهم نکردن فضای اختفاء مجرمان) با ضریب (۰/۵۶۰) از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار اصول قلمروپایی در کاهش آسیب‌های اجتماعی محله حاج شمسعلی همدان به‌دست‌آمده است. همچنین لازم به ذکر است در این اصول با افزایش و رعایت اکثر زیرمعیارها می‌توان آسیب‌های اجتماعی را در این محله کاهش داد. بین اصول مدیریت و نگهداری و آسیب‌های اجتماعی ساکنین محله حاج شمسعلی شهر همدان پرداخته است رابطه معناداری وجود دارد میزان همبستگی این دو متغیر برابر با ۰/۵۸۸ است. ایجاد یک بازارچه کوچک محلی که همه مراکز تجاری پراکنده در سطح محله در آن جمع شود با ضریب (۰/۵۹۰)، طراحی مراکز بالقوه تجمع با ضریب (۰/۴۹۰) و برنامه‌ریزی دقیق کاربری‌های فرا منطقه‌ای با ضریب (۰/۴۸۸) از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار اصول مدیریت و نگهداری در کاهش آسیب‌های اجتماعی محله حاج شمسعلی همدان به‌دست‌آمده است. همچنین لازم به ذکر است در این اصول با افزایش و رعایت اکثر زیرمعیارها می‌توان آسیب‌های اجتماعی را در این محله کاهش داد.

فهرست منابع

- اکبری، ر.، و پاک‌نیان، س. (۱۳۹۱). تأثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان. نشریه هنرهای زیبا، ۱۷، ۱۲.
- شریعتی، س. (۱۳۸۴). بررسی احساس امنیت عمومی در استان خراسان. پژوهشکده اقبال، جهاد دانشگاهی مشهد.
- ذبیحی، ح.، لاریمیان، ت.، و پورانی، ح. (۱۳۹۲). ارائه مدل تحلیلی برای ارتقاء امنیت شهری از طریق رویکرد امنیت طراحی SBD (مطالعه موردی: منطقه ۱۷ شهرداری تهران). مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۵، ۱۷.
- صدیق سروستانی، ر. (۱۳۷۵). مقالات همایش توسعه امنیت عمومی. تهران: معاونت امنیتی وزارت کشور.

- کارگر، ب. (۱۳۸۹). فضا، جامعه و امنیت اجتماعی در حاشیه جنوبی کلان‌شهر تهران (شهرستان اسلامشهر). فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی.
- کارگر، ب. و سرور، ر. (۱۳۹۰). شهر، حاشیه و امنیت اجتماعی. انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- کاهه، ا. (۱۳۸۴). مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی. تهران: انتشارات گلپونه.
- مدنی‌پور، ع. (۱۳۷۹). طراحی فضای شهری. ترجمه: فرهاد مرتضایی. تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- Armitage, R. (2010). Secured by design-an investigation of its history, development and future role in crime reduction. Doctor of Philosophy thesis, The University of Hudders field.
- Atlas, R. (2000). Atlas safety and security design, INC. from <http://www.cptedsecurity.com>. Partnership, H. M. (2004). Safer places: the planning system and crime prevention, Thomas Telford.
- Cozens, P. M., G. Saville., et al. (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography. Property Management, 23, 5.
- Monchuk, L., & Armitage, R. (2010). 1999 to 2009: Re-Evaluating Secured by Design (SBD) Housing in West Yorkshire.
- Partnership, H. M. (2004). Safer places: The planning system and crime prevention. Thomas Telford.